

Mukhina M.A., Tryma K.A.
Mariupol State University

CONCEPTIONS OF CIVIL SOCIETY

Summary

The article deals with the problem of civil society and its descriptions in the modern historiography. The authors are interested in learning the approaches to the essence of civic initiatives that are classic in political science. Also the subject of study the authors investigate is the factors that affect the nature of the changes in the sphere of the modern civil society. Particular attention is paid to the peculiarities of formation of the new structure – electronic civil society.

Keywords: civil society, electronic civil society, government, internet, social organization.

УДК 327.8

СУЧАСНІ ДОКТРИНИ ТА КОНЦЕПЦІЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ США ЩОДО ЦЕНТРАЛЬНОЇ АЗІЇ

Тригуб О.П., Рижикова А.Ю.

Чорноморський державний університет імені Петра Могили

Стаття присвячена дослідженню геопросторової концептуальної моделі США стосовно країн ЦА, яка в XXI столітті мала вигляд декількох парадигм: «Доктрина Буша і Обами», геоконцепція «Велика Центральна Азія (ВЦА)» та «Новий Шовковий шлях». Є актуальним вивчити ці доктрини та концепції, розглянути, наскільки вони ефективні, і як вони можуть застосовуватися для реалізації американської політики по відношенню до Республіки Таджикистан. Науковий аналіз цих концепцій та сучасної зовнішньополітичної активності США в ЦА та в Республіці Таджикистан дозволяє також прогнозувати розвиток американської регіональної стратегії в майбутньому.

Ключові слова: США, Республіка Таджикистан, Центральна Азія, концепція, доктрина, зовнішня політика, співробітництво.

Постановка проблеми. Розпад СРСР і сформовані слідом за цією подією нові контури політичної карти світу в пострадянських регіонах, зокрема в Центральній Азії привернули увагу основних наукових центрів США. В основу американської зовнішньої політики, запропонованої експертами авторитетного науково-дослідного центру США «РЕНД корпорейшн», була покладена «необхідність продовження проведення більш активної зовнішньої політики з переглядом рівня взаємодії з деякими своїми новими партнерами в Центральній Азії» [1].

Вироблення системного підходу на центрально-азиатському напрямку зовнішньої політики провідних держав виявило вже на початку 90-х років XX століття домінуючу роль у цьому процесі аналітичного співтовариства США. Німецький політолог Р. Хаусман звертаючись до проблеми зовнішньополітичного планування США вказав, що «в 2000-ті роки фахівці, що займаються питаннями розвитку зовнішньополітичної думки, починаючи з 50-х років XX століття, слідом за тим як в Гарвардському Університеті було максимально мінімізовано вивчення і викладання географії, довгий час не звертали на цю дисципліну серйозну увагу» [2].

Початок антитерористичної операції США і країн НАТО в Афганістані наприкінці 2001 року дало поштовх до трансформації зовнішніх параметрів стратегічних відносин в Центральній Азії. Новою найважливішою рисою ситуації стала поява в регіоні військової присутності США. Даний крок Вашингтона був підтриманий усім без винятку країнами Центральної Азії, у двох з них (Киргизія і Узбекистан) були розміщені військово-повітряні бази США.

Таджицьке керівництво підтримало антитерористичну операцію в Афганістані, тим самим встановивши виключно новий регулярний політичний діалог з

США, які назвали Республіку Таджикистан, поряд з іншими державами ЦА «прифронтовою» державою.

Нові реалії на просторі Центральної Азії змусили експертне співтовариство всіх зацікавлених країн почати теоретичне осмислення теперішніх та майбутніх явищ.

У свою чергу, американське експертне співтовариство також почало пошук геопросторової концептуальної моделі стосовно країн ЦА, яка в XXI столітті мала вигляд декількох парадигм:

1. «Доктрина Буша» як поширення демократії на основі застосування військової сили і доктрина «Обами».

2. Геоконцепція «Велика Центральна Азія (ВЦА)» та «Новий Шовковий шлях» – як політичне оформлення ВЦА.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Велику допомогу в розробці досліджуваної теми надали дослідження проведені американським дипломатом – З. Халізад [1], гарвардським професором і директором Міжнародного центру розвитку – Р. Хаусман [2], російським істориком, політологом, спеціалістом з міжнародних відносин – О.Д. Богатуров [3], американським політиком і юристом – Дж.В. Девіс [4], радянським і російським вченим, публіцистом – О.О. Князев [5], американським експертом з питань Росії та Євразії – Ф. Старр [6,7].

Особливо слід зупинитися на роботі О.Д. Богатурова «Міжнародні відносини в Центральній Азії: події та документи. Навчальний посібник». Цей посібник є першою в російській науці версією комплексної історії формування підсистеми міжнародних відносин в Центральній Азії після розпаду Радянського Союзу. У роботі дана коротка передісторія сучасних міжнародних відносин у регіоні та представлена їх еволюція в останні два десятиліття-

тя. Основну увагу приділено періоду 1991-2008 рр., коли розвиток міжнародних відносин в Центральній Азії набув нової логіки, стимулу і траєкторії.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є вивчення та аналіз сучасних зовнішньополітичних геоконцепцій США щодо країн Центральної Азії.

Виклад основного матеріалу.

Доктрина Буша і Обама

Дослідження виданих після подій 2001 офіційних доктрин США привели багатьох експертів-американців до висновків, що застосувалась нова доктрина США, яку іменують як «доктрину Буша».

Основні положення доктрини Буша, яка проголосила необхідність «по-новому» забезпечити безпеку США, були викладені в 2002-му році в таких документах як «Доповідь про становище нації», «Стратегія національної безпеки», а також промова американського президента в Організації Об'єднаних Націй. Дж.Буш-молодший декларував «здатність Сполучених Штатів акумулювати таку міць, яка зробить ворожу гонку озброєнь безглуздою».

Головна категорія в «доктрині Буша» – це попереджуючий удар. Він розглядається як крайній засіб. Доктрина Буша, побудована на принципі односторонніх дій, обґрунтовує право США на нанесення подібного удару, при цьому заявлено, що Америка готова застосовувати таку міру відносно будь-якої держави або регіонів, які будуть вважатися потенційно небезпечними.

Головними авторами «доктрини Буша» є сам колишній президент, держсекретар кабінету республіканців К. Райс, яка займала в роки прийняття цієї доктрини пост помічника президента з національної безпеки, керівник Відділу планування Державного департаменту у 2001 році Р. Хаас та інші керівні особи республіканської адміністрації.

В даний час «доктрина Буша» застосовна і по відношенню до Центральної Азії. Розширення військової присутності Вашингтона в колишніх радянських країнах багато експертів розглядають як невід'ємну частину застосування цієї доктрини.

Після терористичних атак на США 2001 року, військова присутність США в Центральній Азії набула практичного змісту, який на даний момент виражається в підтримці та сприянні країн регіону в операції Міжнародних сил по сприянню безпеці (ISAF) «Непохитна свобода» в Афганістані та розширенні контактів центрально-азіатських держав по лінії програми НАТО «Партнерство заради миру» (Partnership for Peace).

Розширилась і американсько-таджицька співпраця. Американське командування змогло переконати офіційну владу в Душанбе дати згоду на розміщення невеликої кількості французького контингенту сил НАТО (приблизно 250 легіонерів) в аеропорту Душанбе. Стверджується, що США зняли обмеження на постачання військового спорядження Республіці Таджикистан.

Події 2005-х і 2010-х років в Центральній Азії всерйоз змінили ставлення країн Центральної Азії та їх сприйняття що до «доктрини Буша». Незважаючи на те, що основне положення доктрини – попереджуючий удар не мав практичної форми, експертне співтовариство було єдине в думці, що елементи «доктрини Буша» застосовувалися під зовнішньополітичними і військовими стратегіями США в Центральній Азії.

З появою невідомого раніше явища «кольорових революцій» в експертних колах Центральної Азії був даний старт теоретичного осмислення «невідомих» процесів, які більшою мірою відповідали національним інтересам США.

У сучасному розумінні «кольорові революції» в ЦА – один з найцікавіших феноменів міжнародної політики 2000-х років. На думку російського дослідника Ф. Лук'янова, «зараз можна вже відкинути обидва варіанти пропаганди, якими тоді пояснювали, що сталося: змова американських спецслужб (версія Москви) і демократичне пробудження націй (версія Заходу). Потрясінням стали результати збігу низки об'єктивних обставин».

З приходом у 2008 році нової адміністрації в Білому Домі політика США в Центральній Азії отримала нове наповнення, яке мало назву «Доктрина Обама». Головними її особливостями в центрально-азіатському напрямку, на думку російського експерта О. Іванова є, «по-перше – її яскраво виражена «ідеологізація» і, по-друге – нав'язування демократії як інструменту реалізації власних інтересів США» [3].

Насправді розширення геополітичної зони впливу США ніяк не пов'язано з гуманітарними та ліберальними цінностями. Вашингтон намагається заповнити виниклий геополітичний вакуум після розпаду СРСР в Центральній Азії, переслідуючи геостратегічні цілі. На практиці ідеї демократії підпорядковані геополітичним національним інтересам (США), а утворений геополітичний вакуум заповнюється спершу не ідеями, а цілком матеріальними збройними силами, які забезпечують поширення американських цінностей, ідей, впливу і захищають американські економічні та геостратегічні інтереси в нових регіонах [4].

Велика Центральна Азія і Новий Шовковий шлях

У березні 2005 року в Сполучених Штатах була розроблена концепція Ф. Старра «Партнерство Великої Центральної Азії для Афганістану та його сусідів», опублікована Спільним трансатлантичним центром досліджень і політики Університету Дж. Гопкінса. Основною пропозицією автора аналітичного матеріалу є застосування нової концепції для геополітичного залучення США в Центральній Азії та обов'язкове рішення наступних завдань:

- Створення нового інтеграційного об'єднання із залученням інших країн, включаючи Афганістан.
- Зміна структури державних органів США, які курують центрально-азіатський напрямок.
- Створення іншої трансформаційної моделі у взаєминах з країнами регіону.
- Демократизація регіону.
- Розробка заходів щодо просування ідей «народної дипломатії» в ЦА.
- Акцент на економічний аспект взаємин США і країн ЦА.

Примітним є реакція і експертні оцінки інших зовнішніх акторів в Центральній Азії на нову геополітичну концепцію, висунуту Вашингтоном. Ці оцінки закріплювалися участю країн Центральної Азії в існуючих інтеграційних об'єднаннях на чолі Пекіна і Москви (ШОС) і окремо Росії, здатної нести об'єднувачу функцію для країн пострадянського впливу, включаючи ЦА (ЄврАзЕС, ОДКБ) [5].

Автор концепції Ф. Старр в представленій доктрині також розглядає можливу стурбованість Москви і Пекіна планами США. Автор пропонує цим країнам включитися в процес дискусії з цієї концепції, стверджуючи, що Вашингтон готовий прислухатися до їхніх думок, які можуть бути конструктивними.

Стверджується, що «партнерство по співробітництву та розвитку Великої Центральної Азії» не буде представляти загрозу законній діяльності Росії або Китаю в регіоні, проте зрозуміло, що Москва і Пекін можуть заперечувати проти його створення.

Позиція країн Західної Європи не має суттєвих відмінностей від лінії США в регіоні. Відмінності, які можна знайти в підходах, носять скоріше технічний характер. Те ж саме можна сказати про прийняту стратегію ЄС в Центральній Азії, яка, якщо не враховувати питання двостороннього співробітництва ЄС і ЦА, не має принципових відмінностей від геостратегічних цілей США.

В цілому, більшістю аналітичного співтовариства Центральної Азії геоконцепція ВЦА була сприйнята – як американський підхід до реалізації власних національних інтересів без урахування об'єктивно існуючого факту, що держави регіону на початку XXI століття не є об'єктами геополітики, а є суб'єктами, які потребують серйозної модернізації. Економічні та політичні завдання (які просуває Вашингтон) вже намагаються вирішувати РФ і КНР в рамках ШОС.

На думку американських експертів, обов'язковий перелік таких основних завдань є першорядним завданням Вашингтона на сучасному етапі в регіоні Центральної Азії. Вважаємо важливим проаналізувати кожне з них.

Перше – «Створення нового інтеграційного об'єднання» є спільним завданням концепції в цілому. На думку автора ВЦА, «Сполучені Штати мають нині шанс сприяти тому, щоб Афганістан і регіон в цілому перетворилися в безпечну зону суверенних держав, які зробили вибір на користь ефективної ринкової економіки, що відрізняється світськими і відкритими системами державного управління. Засобом для досягнення цієї мети послужить створення регіонального форуму Партнерство по співробітництву і розвитку Великий Центральної Азії, у завдання якого увійдуть планування, координація та здійснення цілої низки програм, розроблених в США».

Друге – «Структура державних органів» США на початку нового століття, за визнанням експертів, не відповідає вимогам часу. Стосовно до Центральної Азії, структурні підрозділи державних органів Вашингтона деколи стикалися з серйозними ускладненнями в роботі через різноспрямованість поділу повноважень в різних установах.

У Міністерстві оборони та в Державному департаменті п'ять колишніх російських республік Центральної Азії згруповані разом з Росією під назвою Євразія, у той час як Афганістан знаходиться у відділі Південна Азія. Такий розподіл робить практично неможливим для урядових інституцій США усвідомити загальні інтереси держав ВЦА, і, більше того, на думку більшості представників академічних кіл США, воно не дозволяє робити аналіз найбільш вигідних відносин між країнами ВЦА та їх багатьма регіональними сусідами.

Після візитів до Центральноазіатських країн Державного секретаря К. Райе, відділ Державного департаменту, що займався питаннями Південної Азії (створений в 1992 році), був реорганізований в першій половині січня 2006 року.

Третє – Концепція «Велика Центральної Азії» має на увазі зовсім «іншу трансформаційну модель у взаєминах з країнами регіону».

Вважається, що до 2005 року в політиці США в ЦА проглядається логічна послідовність. Наприклад, діяльність США і їх союзників стосовно Республіки Таджикистан включала в себе три основних напрямки:

- військово-співробітництво (безпека);
- економічне співробітництво;
- заходи з просування демократичних реформ.

Четверте – «Демократизація регіону». Ф. Старр у своїй роботі вказує, що «вся складність

в тому, як домогтися широкого розуміння, того що демократія зміцнює стабільність і безпеку, а не підриває їх. Це можливо лише в тому випадку, якщо ставитися до демократизації як до складного процесу з цілим рядом умов».

Численні міжнародні організації, що функціонують у країнах Центральної Азії, які фактично підконтрольні Вашингтону, все глибше втягуються у внутрішні справи країн регіону, намагаючись реінтегрувати соціальний устрій держав на демократичні стандарти заходу. У свою чергу, це призводить до об'єктивних заперечень керівництва Центральної Азії, які апелюють до неможливості фактичного копіювання демократичних стандартів.

П'яте – «народна дипломатія». Важливим завданням, яке повинно служити в якості елемента інтеграції країн Центральної Азії до проекту ВЦА, на думку Ф. Старра, є заходи з просування ідей «народної дипломатії». Стверджується, що «початок народної дипломатії має бути покладений шляхом поширення американських культурних центрів (під назвою «Куточок Америки»)). Саме просування ідей народної дипломатії повинні служити, на думку Вашингтона, мостами трансформації країн Центральної Азії в бік перетворень.

На сучасному етапі розвитку геостратегічної думки США, заходи з просування народної дипломатії, як і сама ідея створення Великої Центральної Азії, будучи складовою частиною американської зовнішньополітичної концепції, покликана стати новою реальністю.

Шосте – економічний розвиток. Концепція ВЦА велику увагу приділяє «економічному аспекту» політики США щодо Центральної і Південної Азії. Ключовим напрямком для розвитку регіону є торгівля, що, в свою чергу, вимагає поліпшення стану справ у сфері транспорту. Незважаючи на слабку взаємодію в економічній галузі з країнами Центральної Азії наприкінці 90-х років XX століття, у Вашингтоні з'явилося усвідомлення, що жодна геополітична концепція не може мати успіх без економічного підживлення [6].

Сучасна політика США спрямована на підтримку проектів з економічної інтеграції і «акселерації» спроб зближення з країнами Південної Азії. На конференції з Афганістану, яка пройшла в Лондоні наприкінці січня 2010 року, США підтримали проекти Республіки Таджикистан з розвитку регіональних економічних зв'язків, спрямованих у Південну Азію.

В даний час концепція ВЦА, висунута науковим співтовариством США отримала політичну назву – «Новий Шовковий шлях», проголошена в 2011 році Державним секретарем США Гілларі Клінтон. Основні постулати даної концепції залишилися незмінні в порівнянні з ВЦА, а саме створення мережі економічних і транзитних зв'язків, яка покрила б Центральною і Південну Азію, і центром якої має стати Афганістан [7].

Висновки і пропозиції. Таким чином, залежно від того, наскільки пристосовані будуть висунуті концепції до сучасних реалій держав регіону і кон'юнктурних інтересів керівництв цих країн, залежить і ступінь досягнення успіху. Реалізація ВЦА і «Нового Шовкового шляху» може надати широкі можливості Вашингтону в контексті закріплення в панрегіоні Середнього Сходу. У стратегічному плані «Велика Центральної Азії» і «Новий Шовковий шлях» з ключовим гравцем – Афганістаном, покликані стати «хартлендом», через який США будуть прагнути контролювати всі євразійські шляхи та регіони.

Список літератури:

1. Khalilzad Z., Lesser O. Sources of Conflict in the 21st Century: Regional Futures and U.S. Strategy. Santa Monica, RAND Corporation, 1998. – P. 10.
2. Hausmann R. Prisoners of geography. Foreign Policy, January / February 2001. – P. 45–53.
3. Международные отношения в Центральной Азии события и документы учеб пособие для студентов вузов / А. Д. Богатуров, А. С. Дундич, О. Н. Тимофеев, Е. Ф. Троицкий и др., отв. ред. А. Д. Богатуров. М.: Аспект Пресс, 2011. – С. 325.
4. Davis J., Central Asia in U.S. Strategy and Operational Planning: Where Do We Go From Here?, Sweeney, 2004, № 69. – P. 2.
5. Князев А. Большая Центральная Азия – это вполне очевидный геополитический маразм. Интервью Д. Кислова с А. Князевым, 5 июля 2007.
6. Starr F. «Greater Central Asia Partnership» for Afghanistan and Its Neighbors Silk Road Paper. Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program – A Joint Transatlantic Research and Policy Center Johns Hopkins University. Washington, D.C. March 2005. – P. 5.
7. Старр Ф. Партнерство для Центральной Азии. № 4, Июль-Август 2005. [Электронный ресурс] // Россия в глобальной политике. Режим доступа: http://www.globalaffairs.ru/number/n_5459

Тригуб А.П., Рыжикова А.Ю.

Черноморский государственный университет имени Петра Могилы

СОВРЕМЕННЫЕ ДОКТРИНЫ И КОНЦЕПЦИИ ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКИ США ОТНОСИТЕЛЬНО ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

Аннотация

Статья посвящена исследованию геопроостранственной концептуальной модели США в отношении стран ЦА, которая в XXI веке имела вид нескольких парадигм: «Доктрина Буша и Обамы», геоконцепция «Большая Центральная Азия (БЦА)» и «Новый Шелковый путь». Актуальность исследования заключается в том, что бы изучить эти доктрины и концепции, рассмотреть, насколько они эффективны, и как они могут применяться для реализации американской политики по отношению к Республике Таджикистан. Научный анализ этих концепций и современной внешнеполитической активности США в ЦА и в Республике Таджикистан позволяет также прогнозировать развитие американской региональной стратегии в будущем.

Ключевые слова: США, Республика Таджикистан, Центральная Азия, концепция, доктрина, внешняя политика, сотрудничество.

Tryhub O.P., Ryzhikova A. Y.

Black Sea State University named after Petro Mohyla

UNITED STATES MODERN DOCTRINES AND CONCEPTS OF FOREIGN POLICY FOR CENTRAL ASIA

Summary

Article is devoted to research of geospatial model of the USA concerning the countries of Central Asia which in the XXI century had an appearance of paradigms: «Bush and Obama's doctrine», geoconcept «Big Central Asia (BCA)» and «A new Silk way». Relevance of research consists in studying of these doctrines and concepts, to find out their efficiency. The analysis of these concepts and modern foreign policy activity of the USA in Central Asia and in the Republic of Tajikistan allows to predict development of the American regional strategy in the future.

Keywords: USA, Tajikistan, Central Asia, concept, doctrine, foreign policy cooperation.